

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulkauskas

Česlovas Laurinavičius

Raimundas Lopata

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Darius Staliūnas

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

AKADEMIJOS REFORMOS

Akademija ir seminarijų reformos. Po sukilimo ir graikų katalikus prijungus prie pravoslavų Vidaus reikalų ministerija gerokai daugiau dėmesio ėmė skirti katalikų seminarijoms ir Akademijai. 1839 m. pradžioje caras įsakė Akademijoje mokymo kursą pailginti vienais metais¹. Tokį pasiūlymą carui pateikė vidaus reikalų ministras. Kas šią pataisą inicijavo, sunku pasakyti, bet veikiausiai Kolegija po 1838 m. įvykusios Akademijos vizitacijos. Paprastai vyskupijų ir vienuolynų seminarijose dėstydavo vienuoliai. Daugiausia šioje srityje pasižymėjo misionieriai. Rusijos valdžia iš visų dvasininkų mažiausiai pasitikėjo vienuoliais, juo labiau kad seminarijose profesoriavo dėstytojai, išauklėti senąja dvasia, ir valdžia neturėjo jokių iliuzijų, jog juos įmanoma perauklėti arba jie patys pasikeis. 1839 m. D. Bludovą pakeitęs A. Stroganovas siekė suaktyvinti ministerijos veiklą ir atiduoti kunigų auklėjimą į patikimesnių žmonių rankas. Didelio pasirinkimo valdžia neturėjo. Nors buvo pasiūlymų pasikviesti katalikų kunigų iš Vokietijos, kad šie išauklėtų būsimuosius kunigus krikščioniška dvasia ir nepriešiškus Rusijos valdžiai, tačiau tikriausiai tokiam pasiūlymui nebuvo pritarta, o galų gale ir atsikviestų užsieniečių darbo rezultatai galėjo būti ne ką palankesni valdžiai. Tad beliko remtis tuo, kas buvo jai pavaldus.

¹ Vidaus reikalų ministro 1839 m. vasario 21 d. raštas Kolegijai, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 389, l. 22.

1841 m. pradžioje, kaip pasakytų dabartinis istorikas, Rusijos valdžia pradėjo katalikų kunigų “modernizacijos” reformą. Esminė mintis, pasak jų pačių, buvo mokymo ir mokslo lygio kėlimas vyskupijų ir vienuolynų seminarijose.

Tik viena seminarija, t.y. Vilniaus, atitiko reikalaujamą mokslo ir mokymo lygį. Valdžia negalėjo kaltinti Vilniaus vyskupijos seminarijos, nes joje buvo dėstoma pagal Akademijos programą, tik čia visi mokslai buvo dėstomi siauriau, o paskaitas skaitė Akademijos profesoriai ir adjunktai. Ministras priekaištavo, kad vyskupijų ir vienuolynų seminarijose dėstoma be jokių programų, klierikai priimami be stojamųjų egzaminų, dėstytojai neturi aukštojo išsilavinimo².

Priekaištų ministras sugalvojo nemažai. Kiek jie buvo pagrįsti, sunku pasakyti. Aišku, kad tuometinių seminarijų tiek mokslo, tiek mokymo lygis buvo skirtingas. Didesniuose centruose, be jokios abejonės, mokslo lygis skyrėsi nuo periferijos. Įdomu tai, kad šis ministro įsakymas pasirodė po 1840 m. atliktos imperijos seminarijų apžiūros. Seminarijas vizitavęs ministerijos valdininkas Andrejus Želtouchovas pažymėjo, kad jose klierikų mokymas ir ugdymas neatitinka valdžios siekiamų tikslų. A. Želtouchovas patikrino 11 seminarijų ir 7 vienuolynų noviciatus. Beje, tai buvo pirmą vizitaciją po 1810 m. Ministerijos valdininko ypač nepatenkino misionierių veikla. “Misionieriai dėstytojai neturi mokslo laipsnių ir stengiasi palaikyti fanatizmą, laikydamiesi jėzuitų auklėjimo taisyklių. [...] Be to, Romos katalikų dvasinė vyresnybė nesiekia jokių ugdymo permainų [...], nes bijo, kad pertvarkymai gali pažeisti katalikybės pagrindus”³.

Ši Vakarų krašto apžvalga tiek ministrą, tiek carą įtikino, kad valdžios įtaka katalikų mokslo institucijose yra menka. Nors valdžia ir bijojo, kad reformos gali sukelti neramumą, tačiau vieni kitus ramino, jog pertvarkymai nesukels didelio pasipriešinimo. Savo veiksmų pagrįstumą dažnai motyvuodavo tuo, kad panašios reformos buvo įvykdytos Prancūzijoje ir kitose Vakarų Europos valstybėse.

Taigi ministras ilgai nelaukdamas pateikė carui tokius savo pasiūlymus: “1) Misionierius, kurie neįrodys savo mokslinio pasirengimo

² Vidaus reikalų ministerijos valdytojo 1841 m. sausio 24 d. raštas Kolegijai, RVIA, f. 822, ap. 2, b. 8194, l. 1.

³ A. Želtouchovo 1840 m. ataskaita vidaus reikalų ministrui, *ibidem*, f. 821, ap. 11, b. 15, l. 40 – 41.

dėstyti, pakeisti pasaulietiniais kunigais, baigusiais VDA ir turinčiais mokslo laipsnį. 2) Lucko ir Olyvos seminarijas sujungti. Seminarijose dėstyti rusų kalbą pavesti mokytojams. 3) Į Vilniaus Romos katalikų dvasinę akademiją ir seminariją paskirti gambiausius universitetų ar pedagoginių institutų rusų kalbos, visuotinės ir Rusijos istorijos dėstytojus. Po vieną iš šių dėstytojų apgyvendinti Akademijoje ir seminarijoje, kad klierikai galėtų su jais kalbėtis rusiškai. 4) Prie Vidaus reikalų ministerijos paskirti valdininką – Romos katalikų dvasinių mokyklų vizitatorių, kuris turėtų teisę bet kada tikrinti Vakarų gubernijų dvasines mokyklas”⁴.

Ministras tikėjosi, kad šis jo “kūrinys” patiks imperatoriui ir bus lengvai įgyvendinamas. Dar ketvirtajame dešimtmetyje pirmą panašią programą, tik skirtą visam Vakarų kraštui, buvo sukūręs N. Dolgorukovas. Šie ministro pasiūlymai nuo N. Dolgorukovo pasiūlymų skyrėsi tuo, kad buvo taikomi tik katalikams. Beje, Vakarų komitetas A. Stroganovo pasiūlymų nesvarstė, o ir pats caras atsargiai žiūrėjo į tokius grafo siekius. Imperatorius liepė ministrui pačiam su metropolitu I. Pavlovskiu aptarti, “kokiais pagrindais remiantis būtų galima pertvarkyti katalikų tikėjimo mokslo įstaigas nepažeidžiant šios Bažnyčios kanonų”⁵.

Apie metropolito ir ministro pokalbio turinį archyvuose nepavyko rasti duomenų, tačiau aišku, kad ne visos ministro nuostatos buvo įgyvendintos. Beje, toks likimas ištikdavo daugelį pasiūlymų. Rusijos valdininkams labiau rūpėjo pateikti imperatoriui pasiūlymus, negu juos įgyvendinti. Vis dėlto po pokalbio su I. Pavlovskiu A. Stroganovo pasiūlymai “suliesėjo”. Ministras jau 1841 m. pradžioje pateikė Kolegijai tokius pasiūlymus: 1) Akademijos mokymo programą įvesti visose vyskupijų ir vienuolynų seminarijose; 2) pakeisti seminarijų dėstytojus Akademijos auklėtiniais⁶.

Tačiau šios aptakios formuluotės rodė mokslo ir mokymo sistemos suvienodinimą, vienuolių išstūmimą iš seminarijų. Mieliausia valdžiai buvo tai, kad visose seminarijose įvedamas rusų kalbos ir istorijos dėstymas. Antroji ministro nuostata liudijo didesnę valdžios pasitikėjimą Akademijos auklėtiniais. Ji vylėsi, kad dirbdami seminarijose Akademijos auklėtiniai pasitarnaus jai pačiai.

⁴ A. Stroganovo 1840 m. lapkričio 29 d. pasiūlymai carui, *ibidem*, I. 45 – 46.

⁵ *Ibidem*, I. 35.

⁶ Vidaus reikalų ministerijos valdytojo 1841 m. sausio 24 d. pasiūlymai Kolegijai, *ibidem*, f. 822, ap.1, b. 8194, I. 1.

Nors ministras jau 1839 m. buvo pateikęs vyskupams panašių pasiūlymų dėl seminarijų reorganizavimo, tačiau vyskupai net nebuvo pradėję jų įgyvendinti. Vilniaus vyskupas A. Klungevičius teisindamasis valdžiai teigė, kad negalėjo vykdyti tokių nuostatų, nes buvo išvažiavęs į užsienį. Taigi antrą kartą pateiktus ministerijos pasiūlymus vyskupai suprato kaip rimtą smūgį vienuoliams. Nesutarimų tarp vyskupų ir vienuolių kildavo dažnai, nes pastarieji nebuvo linkę paklusti vyskupams, kaip to reikalavo valdžia, tačiau dabar visų vyskupijų vyskupai griežtai pasisakė prieš vienuolių pakeitimą Akademijos auklėtiniais. Iš atsakymų, rašytų Kolegijai, matyti, kad ši pasipriešinimo akcija buvo suderinta. A. Klungevičius atmetė visus ministro pateiktus kaltinimus. Jis gyrė vienuolius ir teigė, kad nemažai vienuolynų noviciatų dėstytojų yra baigę Vilniaus universitetą ir įgiję gerą išsilavinimą, kad jų dėstomi mokslai yra Akademijos lygio⁷. Be to, vienuolynai turi sukūrę specifinę lavinimo sistemą. Vyskupas siūlė daugiau vienuolių priimti mokytis Akademijoje, tačiau nė vienu žodžiu neužsiminė apie pasiūlymų vykdymą. Galų gale dar pridūrė, kad šį atsakymą parašė pasitaręs su Akademijos ir vienuolynų vyresnybėmis.

Žemaičių vyskupas Simonas Giedraitis ta proga sušaukė atskirą kapitulos posėdį⁸ ir pateikė Kolegijai ne tik savo asmeninę, bet ir visų kapitulos narių nuostatą. Žemaičių kapitula daug griežčiau pasisakė prieš Akademijos auklėtinius. A. Klungevičius dėl savo pareigų negalėjo užsiminti apie Akademijos absolventus, o S. Giedraitis šiuo požiūriu turėjo "laisvas rankas".

Žemaičių seminarijoje 70 metų klierikų mokymui vadovavo misionieriai. Daugelis kunigų buvo šios seminarijos auklėtiniai, todėl kapitulos nariams nekilo jokių abejonių dėl misionierių išsilavinimo. Žemaičių kapitula priešišškai vertino dėstytojų pakeitimą. Pasak jų, žinomiausi ir gabiausi Akademijos auklėtiniai dėsto Akademijoje ir kitose mokyklose arba dirba klebonais ir negali dėstyti seminarijoje, o jauni kunigai, baigę Akademiją, dar nespėjo įgyti moralinio pasitikėjimo, kuris, kaip ir protiniai gebėjimai, būtinais reikalingas⁹.

⁷ Vyskupo A. Klungevičiaus 1841 m. rugsėjo 27 d. raštas Kolegijai, *ibidem*, l. 59 – 60.

⁸ Žemaičių kapitulos 1841 m. gegužės 15 d. posėdžio protokolas, MB, f. PR, b. 103, l. 75 – 79.

⁹ Vyskupo S. Giedraičio 1841 m. liepos 7 d. raštas Kolegijai, RVIA, f. 822, ap. 2, b. 8194, l. 35.

Žemaičių vyskupijos kapitulos nariai pritarė tik vienam valdžios reikalavimui: jie sutiko, kad seminarijos ir Akademijos programos būtų suderintos, taip pat kad regensas (rektorius) ir profesoriai privalo turėti mokslo laipsnį. O posėdžio pabaigoje tiek kapitulos nariai, tiek vyskupas S. Giedraitis vieningai reziūmavo: “Ir ateityje dėstytojais bus skiriami kunigai iš misionierių ordino vienuolių.” Toks atviras visų vyskupų pasipriešinimas ministru ir Kolegijai buvo retas Bažnyčios ir Rusijos valdžios santykių atvejis. Pagal kanonų teisę vyskupijų seminarijos privalėjo būti pavaldžios tik vyskupui, tačiau valdžia siekė griežtai centralizuoti mokymą. Vyskupų požiūris tik paskatino valdžią veikti ryžtingai, nes Nikolajus I negalėjo pakęsti jam prieštaraujančiųjų. Nors ir 1841 m. lapkričio mėn. pasikeitė vidaus reikalų ministras – juo tapo Levas Perovskis, tačiau A. Stroganovo pateiktas projektas nebuvo užmirštas. Sunku pasakyti, kaip Kolegija reagavo į vyskupų atsakymus, tačiau jau 1842 m. pradžioje ji gavo caro patvirtintą įsaką dėl vyskupijų ir vienuolynų seminarijų pertvarkymo¹⁰. Dabar mokslui ir mokymui seminarijose turėjo vadovauti Akademija. Seminarijų dėstytojai privalėjo atsiųsti Akademijai paskaitų konspektus. Seminarijų dėstytojais taip pat galėjo būti tik Akademijos auklėtiniai, baigę visą mokymo kursą¹¹. Mokymo programos buvo suvienodintos.

Akivaizdu, kad Rusijos valdžia visiškai ignoravo vyskupų pasiūlymus. Prsidėjo sparti akademinės kunigų kartos karjera. Tokia dirbtinė privilegija turėjo sukurti galimybę, kaip manė imperijos valdžia, paskatinti kunigus lojaliai žiūrėti į ją. Nors valdžia savo pasiūlymuose ir įsakuose apie tai neužsiminė, tačiau aišku, kad kitas jos tikslas buvo suskaldyti jaunąją kunigų kartą ir supriešinti ją su vyresniąja. Buvę akademikai pradedami skirti ne tik dėstytojais, bet ir vyskupais. Tokia nors ir nekanoniška seminarijų valdymo tvarka gyvavo neilgai. 1847 m. Vatikanas ir Rusija pasirašė konkordatą, pagal kurį vyskupai gavo visišką teisę tvarkyti seminarijas: skirti rektorius, dėstytojus, nustatyti programas¹². Kaip ši nuostata buvo įgyvendinta Rusijoje – tai kitas klausimas.

¹⁰ Kolegijos 1842 m. vasario 6 d. raštas Akademijos valdybai, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 389, l. 53.

¹¹ *Ibidem*, l. 55.

¹² *Акты и грамоты о устройстве римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском*, 1849, с. 240.

ГЕНЕРАЛЪ АДЪЮТАНТЪ КНЯЗЪ С. ДОЛГОРУКОВЪ

А. С. Савин

Въ. Князь Савинъ, 1847 г.

*Vilniaus generalgubernatorius Nikolajus Dolgorukovas
(1792-1847)*

Jau perkėlus Akademią į Peterburgą Nikolajus I toliau vykdė pasitikėjimo Akademijos auklėtiniais politiką. Archyviniai duomenys nedaug ką paaiškina, tačiau nesunku nuspėti, kas lėmė tokią imperatoriaus nuostatą. Be to, nors ir vargiai pradėtas, seminarijų dėstytojų keitimas vis dėlto vyko. 1844 m. pabaigoje imperatorius Nikolajus I ministrui L. Perovskiui davė tokį nurodymą: “[...] kad nuo dabar pirmos ir antros klasės visų parapijų klebonais, tikybos mokytojais visose mokymo įstaigose ir į visas dvasines pareigas sostinėje [Sankt Peterburge, – *V. J.*] būtų skiriami tik baigę Romos katalikų dvasinę akademią asmenys”¹³. Caro pageidavimu akademikai tapo išskirtine kunigų kasta. Teoriškai Rusijos valdžia Katalikų Bažnyčią atidavė Akademijos auklėtinių globai. Gyvenime šis procesas vyko greitai – juk Akademią kasmet baigdavo 5-10 žmonių, tačiau laikui bėgant akademikai Rusijos bažnytinėje hierarchijoje užėmė visus svarbiausius postus.

Akademijos iškėlimas į Peterburgą. Po sukilimo Rusijos valdžia nuosekliai ir planingai naikino LDK tradicijas ir smukdė intelektualinį ir kultūrinį centrą – buvusią sostinę Vilnių. Nors ir praėjo 50 metų nuo prijungimo prie imperijos, atvykę į Vilnių Rusijos valdininkai čia nerasdavo jų širdžiai mielos dvasios.

Aristokratų salonuose skambėjo lenkų ir prancūzų kalbos, kunigai sugalvodavo ir rengdavo įvairiausias procesijas, netgi generalgubernatoriai perimdavo Vilniaus elito manieras. “[važiuojant į šią senąją sostinę sielą užplūsdavo kažkoks nesuvokiamas sunkus jausmas [...], kur rusų veikėjai, spaudžiami katalikų, buvo nustumti į antrą planą”¹⁴, – rašė žandarų papulkininkis Asinkritas Lomačevskis. Gubernatorių F. Mirkovičių erzino netgi tai, kad Vilniaus katalikų katedra stovi gražioje vietoje ir puikiai atrodo, o pravoslavų Šv. Nikolajaus katedra, įkurta buvusioje Šv. Kazimiero bažnyčioje, iš visų pusių apsupta pastatų.

Pasirodo, kad Akademijos iškėlimą iš Vilniaus lėmė generalgubernatorius. Vilnių per šį laikotarpį valdė du gubernatoriai (iš eilės jie buvo devintasis ir dešimtas) – N. Dolgorukovas ir F. Mirkovičius (nuo 1840 m.). Abu buvo pravoslavai ir Nikolajaus I

¹³ Vidaus reikalų ministro 1844 m. gruodžio 20 d. raštas Kolegijai, RVIA, f. 822, ap. 2, b. 9859, l. 1.

¹⁴ А. Ломачевский, *Виленская драма*, ч. 2, С.-Петербург, 1873, с. 12.